

## Dostojevskij som lite heldig samtidsprosjekt

**Theorells Dostojevskij-modernisering starter godt. Men, regikonseptet står seg ikke mot den intense og komplekse virkeligheten det forsøker å forholde seg til.**

Av Elisabeth Leinslie

*Brotsverk og Straff*

Av: Fjodor Dostojevskij

Dramatisert av: Erik Uddenberg

Regi: Tobias Theorell

Scenografi og kostyme: Karin Wegsjö

Med: Henrik Rafaelsen, Jorunn Kjellsby, Harald Heide-Steen jr., Gjertrud Jynge, Nina

Woxholtt, Ulrikke Greve, Thorir Sæmundsson, Jon Eivind Gullord, Kirsti Stubø, Svein

Tindberg, Svein Roger Karlsen, Trini Lund, Terje Skonseng Naudeer

Det Norske Teatret

Etter fem svært tøffe år på tukthus i Sibir vender Dostojevskij hjem og skriver sine mest kjente verk, blant annet *Forbrytelse og Straff* (1866). Erfaringene fra Sibir lærte han mye om forbryterens psykologi og hans forhold til de store eksistensielle spørsmål; spørsmål om lidelse, skyld, forsoning og menneskets frihet. I *Forbrytelse og Straff* møter vi mennesket på et psykologisk-metafysisk plan, i den forstand at det fokuseres på individets irrasjonelle sjel og dets relasjon til virkeligheten utenfor seg selv.

### Raskolnikov og terrorisme

”Eg tar eit liv, og bergar tusen”, sier den unge jusstudenten Raskolnikov og fremmer idéen om at ”målet helliger middelet”. Hans ideologi er vel og merke kun knyttet til ”overmennesket” – et utvalgt individ som utpeker seg selv til Gud i betydningen ”Herre over liv og død”.

Raskolnikov dreper selv en pantelånerneske i idealismens navn, og er med den handlingen fanget i sin egen ideologi – en posisjon det viser seg svært vanskelig å befinne seg i.

Ved å ta for seg denne form for overordnede problemstillinger overskrider Dostojevskij sin samtids kontekst. Og dette har Tobias Theorell tatt tak i<sup>1</sup>. Han påpeker at situasjonen i Dostojevskijs historie har sterke likhetstrekk med terrorismen i dag. Hvor de som står bak ugjerningene er overbeviste om at de kjemper det godes sak, at målet helliger middelet, og hvor naiv Gudstro anses som syndsforlatelse. Theorell begrenser seg til fundamentalistisk ekstremisme og terror, men også Bushs invasjon av Irak kan sies å være aktuell her. Hans løgner om Iraks atomproduksjon overbeviste mange amerikanere om at de gjennom krigen ville kjempe de godes sak (tross bestialske mord på soldater og den irakiske befolkningen).

### Raskolnikov og Rafaelsen

Mesteparten av Dostojevskijs roman handler om Raskolnikovs vei fra handling til tilståelse.

På russisk betyr Raskolnikov splittelse, spalting, brudd (Raskol) – og det er nettopp den indre splittelse mellom egen ideologi og samvittighet, i tiden etter forbrytelsen, som behandles.

”Overmennesketeorien” slår sprekker, og Raskolnikov oppnår først frihet når han vedgår sin skyld og soner sin straff.

---

<sup>1</sup> Om dette se intervju med Theorell i Det Norske Teatrets vårmagasin, 2006.

Theorell har valgt å besette hovedrollen med Henrik Rafaelsen. En (for det norske publikummet ny) norsk skuespiller som vi var så heldige å få kjennskap til først i 2005. Etter flere år på Stockholms Stadsteater, debuterte han i Norge som den unge Peer Gynt, i Robert Wilsons *Peer Gynt*. En prestasjon som førte til at han velfortjent ble hedret med kritikerprisen 2005.

Som i *Peer Gynt*, viser Henrik Rafaelsen seg også i *Brotsverk og Straff* som en meget trygg og nærværende skuespiller. Han balanserer konstant på grensen mellom genial realisme og banalt underspill, og behersker dette grensegjengeriet ut i fingerspissene. (Får vi snart se denne mannen på film?) I første akt er Rafaelsen så god at de andre skuespillerne blir stående i skyggen av han. Kun samspillet med Thorir Sæmundsson (Razumikhin) kan tidvis sidestilles med denne soloprestasjonen.

Den sterke fokuseringen på Rafaelsen går på bekostning av samspillet. Det er mulig at Theorell ønsker å vise en Raskolnikov som ikke makter å kommunisere med omverdenen – at det er derfor samspillet ikke fungerer. Men, problemet er større enn som så – det har forplantet seg ut i hele ensemblet. Her bør det nevnes at min opplevelse av *Brotsverk og Straff* baserer seg på generalprøven. Ensemblet består av mange solide skuespillere, så det er stor sannsynlighet for at de har spilt seg bedre inn i stoffet per dags dato.

### **Problematisk samtidsprosjekt**

Ønsker man å overskride historiespillet og plassere teatret i samtidens kontekst er det viktige grep Theorell har gjort med Dostojevskijs litterære verk. Uproblematisk er hans samtidsprosjekt allikevel ikke.

Samtidskonseptet uttales ikke direkte i forestillingen, men parallellene kan ses i moderniserte kostymer, nykomponert hybridmusikk og scenografiske grep. Scenebildet er dystert, nakent og livløst. Bakre del av hovedscenen er belagt med en mengde grå og firkantete søyler, som kan sies å referere til destruktivt bymiljø, Twin Towers og kapitalismens økonomi. I første akt synliggjøres søylelandskapet bare glimtvis. Et lerret deler rommet i to. Brorparten av tiden spilles det kun på fremre scene hvor simultanscene-prinsippet får råde. En sceneløsning som gir frihet til å bevege seg hurtig mellom forskjellige lokaliteter. Dette og hyppig bruk av video skaper en fin dynamikk i scenebildet. Bildene skaper også en symbolsk tomhet som stemmer inn med stykkets mange skjebner, og (ironisk nok) regikonseptets diffuse fremtoning.

I 2. akt har Karin Wegsjö skapt en lite vellykket variasjon over 1. akts scenebilde. Søylelandskapet blottstilles og forsøkes brukt kreativt ved at skuespillerne løper hvileløst mellom dem – som om de er fanget i dette symbolske landskapet. En god ide, men fremtoningen er statisk, hjelpeløs og gammeldags. Denne scenografien kan sies å speile regikonseptet i den forstand at det virker sprikende. Det er i det hele tatt vanskelig å forstå hva Theorell vil med dette samtidsprosjektet.

### **Kritikkløst**

Etter en sterk første akt, og en diffus andre akt melder problemene seg for alvor i sluttscenen. Theorell har valgt å føre forestillingen i den retning at Raskolnikov bekjenner sine synder av religiøse årsaker. Scenen gis stor vekt og overskygger både de paradoksale, rasjonelle og irrasjonelle tankene Raskolnikov har basket med gjennom hele forestillingen. Sonjas (Kirsti Stubø) avslutningsmonolog og det visuelle bildet som hører dertil, gjør gudstroen (her: kristendommen) til det ubestridte sentrum for verket, noe som plasserer forestillingen inn i et kritikkløst religionsperspektiv.

I utgangspunktet er det ikke noe i veien med denne utgangen, det koker kanskje ned til subjektiv smak og verdier. For meg grenset dette nært opp til misjonering– noe jeg har svært lite til overs for, også i kunsten.

Nå som *Brotsverk og Straff* har fått dagens debatter om Muhammed-karikaturene og påfølgende voldelige demonstrasjoner som utilsiktet resonansbunn, stiller den høyst aktuelle spørsmål. Og sett i lys av nettopp den siste tidens hendelser, er det problematisk at Theorell formidler kritikkløse religionsperspektiver. (Han plasseres her selvsagt helt uskyldig inn i en kontekst han ikke selv ber om, men hans referanser til terrorisme og fanatisk ekstremisme generelt kan forsvare mitt grep.) For når religion misbrukes og tillegges betydninger som egentlig tjener kulturelle, politiske og/eller økonomiske interesser – er det viktig å skape kritisk meningsutveksling omkring dette i kunsten, fremfor å falle inn i en meningsløs apati.

Kanskje har jeg andre syn på samtidskunstens roller og funksjoner enn hva Theorell har, det vet jeg ikke, men når kunsten eksplisitt beveger seg inn på aktuelle og betente politiske temaer i samtiden skaper det problemer når verket fremstår både endimensjonalt og diffust. Et uheldig paradoks som fører verket inn i nøytral hjelpeløshet. Det står seg rett og slett ikke mot den intense og komplekse virkeligheten det forsøker å forholde seg til.

(Anmeldelsen er basert på generalprøven.)